

mit jelentett. Stanislav Kostka-Neumann-nak hívták. Nekem ez a szavalókórus, versmondó korszakom annyiban volt jó, hogy jobban belemélyedtem a szövegekbe, jobban megismertem a ritmusukat. Jobban megértettem azt, hogy nincs vers és nincs próza. Mert a próza is vers kell hogy legyen. És így is cselekedtem. Így is írtam később. Néhány versem megjelent Barta Sándor Akasztott ember című lapjában. Az első versem címe Agitátor, a másodiké Oroszország. Számomra is, mondjuk, dadaista és modernista periódus volt ez, és nagyon rövid ideig tartott. Rájöttem arra, hogy a tömegeknek nem ez kell. A tömegekhez nem tudunk közel kerülni így. Nem értik, és nem mozgatja meg őket. Elszakadtam azután ettől a csoporttól. Új művészetet akartam csinálni. A tömegek szívéig hatolni. Egyedül voltam. Nem írtam sehova. Megkezdtem a Ballada a lógós katonáról című balladám, amelyet később eposzá bővítettem.

Sokszor formáltam a dolgaimat, sokszor szétromboltam. Sokszor teleírt kézirat-paksamétákat semmisítettem meg.

A többiek letették a vizsgáikat. Egyesek karriert is csináltak. Én ősdiák voltam. Le is mondtak rólam. Nem lesz belőlem semmi. Fantaszta, bolond. Érdekes módon dr. Poór — Poór Bertalan öccse — volt az egyik, akinek ez volt a véleménye. És mit ad isten? A bátyja készítette az illusztrációkat az Új pásztorhoz...

Szilágyi András

Kiállítás és „fölmelegítés”

Atkozott műfaj, vesztettek műfaja, a nyugtalanítás és fölháborítás műneme — ez a szociográfia.

Valóságirodalom, az igazmondás irodalma, a tudomány és írásművészet erőnyeinek, eszközeinek, a tudósi és írói hozzáállásnak nemes ötvözete — ez a szociográfia.

Nem irodalom, nem tudomány, hanem politika; az író (vagy publicista) közvetlen beleszólása a társadalmi életbe, írás útján — ez a szociográfia.

És még lehetne sorolni egy tucatnyi meghatározást. Az Igaz Szó nemrég megtartott szociográfiai tanácskozásán legalábbis ennyi körülírás hangzott el. S ki merné tagadni egyiknek is az igazát? Vagy legalábbis azt, hogy mind-mind tartalmazznak több-kevesebb igazság-csirát?

Ez különben mindig is így volt. A szociográfia újabbkori irodalomtörténetünk viharadara. Volt és maradt. Ismeretes, hogy milyen vihart kavartak annak idején Dimitrie Gusti professzor és társai fölmérései (hazai magyar vonatkozásban Nagy István, Venczel József, Jordáky Lajos, Böződi György, Turnowsky Sándor írásai) vagy Magyarországon a népi írók falubemutató, felfedező könyvsorozata.

Kicsinyben ilyenszerű vihart idézett elő a tanácskozás is. Sokan azt sem tudták, mi a szociográfia — holott 8–10 éve művelik. Aki tudta, az tagadta, hogy ma egyáltalán nálunk írna valaki ilyesmit. Ez a műfaj ugyanis tudományos fölkészültséget, a konkrét szociológiai fölmérések eljárásainak ismeretét igényli egyfelől, másfelől pedig tudósi türelmet, mélységlátást,

módszerességet, de ugyanakkor írói szenvedélyt, intuíciót; a mi szerzőink esetében azonban egy-két tényező mindig hiányzik. Szociográfiával sokan foglalkoztak azok közül is, akik vagy írónak, vagy tudósnek — nem elegendők. Aki riportot ír, azért művel, mert nem futja erejéből regényre, novellára vagy versre — vélték egyesek.

A mi lapjainkban közölt valóságföltáró írások egy része — hangoztatták többen is — csupán jól vagy rosszul megírt riportok, hiszen nincs bennük sem táblázat, sem kérdés—felelet, grafikon vagy egyéb; inkább a (felszi-
nesség jellemző rájuk, semmint az alaposság, inkább az irodalmiasság, sem-
mint a tudományosság.

Divattermék — mondották némelyek a szociográfiára, hát mi is igyekszünk valami hasonlót művelni, s „fölmelegítjük“ a szociográfiát. miután egye-
sek az ötvenes évek elején meghirdették mind a szociológia, mind a szo-
ciográfia halálát.

Nem folytatjuk a vitát. Csupán megjegyezzük, akár meghirdették a szociográfia kimúlását, akár nem, az írók nem vettek erről tudomást. Foly-
tatták, továbbfejlesztették a régi hagyományt. Nehéz volna eldönteni, hogy Nagy István gyári krónikája, Mikó Imre mészköi, torockói riportjai, Kato-
na Szabó István kalotaszegi tudósítása, Beke György, Fodor Sándor, Mikó Ervin, Bartis Ferenc, Szépréthy Lilla, Szekernyés János, Bálint László, Bö-
löni Sándor s mások egyes írásai mennyire „csak“ riportok s mennyiben szociográfiák, de tény, hogy a valóságföltáró írások közlése nálunk nem apadt el. Az írók nem nyugati hatásra s nem egy-két éve írják ilyen ír-
saikat, hanem kerek harminc éve. S noha valóban kevés statisztikával, grafikonnal, tudományos módszerrel dolgoztak, sok mindent tártak föl. Hogy pedig a magunk portáján seperjünk, úgy véljük, jellegének megfelelően a Korunk Hazai tükör rovata egyre inkább a tudományos arcú hangúlyozó írásoknak ad helyet. Lázár József fölmérései, Geréb Attila, Fábian Ernő, Kósa-Szánthó Vilma, Csörgő Bálint tanulmányai a szociográfia különféle válfajait képviselték.

Tagadhatatlan azonban, hogy a mai szociográfia még nem szült olyan könyveket, mint a Külváros, a Székely bánja vagy a Viharsarok. És az is igaz, hogy a riportok zöme távol áll a lényegretöréstől, az alaposságtól.

Kell hát ma a szociográfia? — tették föl némelyek a kérdést. — És ha igen, mire jó?

Kell — hangzott a válasz —, hiszen e műfaj szép, nemes hagyomá-
nyát, haladó törekvéseit kár volna nem folytatni, veszendőben hagyni. Kell — mert az olvasók igénylik. Az Igaz Szóban megjelent valóságföltáró vá-
laszokra sok reflexió érkezett. Kell — mert divattól függetlenül a valóság-
irodalom (s különösen a szociográfia) művelésében egyfajta írói magatar-
tásmód, törekvés (úgy is mondhatnók, kiállás) jut kifejezésre: áttétel nélkül,
nyersen mutatni be az életet; közvetlenül, „azon melegiben“ szólni em-
berekéről, társadalmi jelenségekről, örvendeztető vagy túrhetetlen állapotok-
ról; ily módon erősebben hatni az olvasóra, fölrázni, meggondolkoztatni.

Írói törekvésen, kiálláson és olvasói igényen túl azonban vannak az életnek, valóságunknak olyan vetületei (naposak és árnyasak egyaránt), mu-
tatkoznak olyan jelenségek, törekvések, amelyekre — beállitottsága és érze-
kenysége folytán — igazából csak az író figyel föl. (Ami persze nem je-
lenti a tudományágak és művelőik, például a szociológusok, statisztikusok,
lélekbúvárok vagy demográfusok lebecsülését. Ellenkezőleg, a valóságiroda-

lom éppen azokban az országokban virágozik igazán, ahol ezek a tudomány-ágak is fejlettek: Amerika, a két Németország, Anglia, Franciaország.)

Vigyünk hát tovább a kérdést: meglehet-e irodalmunk, olvasótáborunk, de egész kultúránk, népünk és nemzetiségünk amaz észleletek, élmények nélkül, amelyeket az írók, valóságföltárása tartalmazhat csupán? Meglehet-e ama gondolatok, meglátások, jelzések nélkül, amelyeket csakis a valóság-irodalom hordozhat, ébreszthet?

Nem, semmiképp sem.

Nagyobb hely és főleg nagyobb megbecsülés illeti meg az alaposabb és megbízhatóbb, a mélyebb és szenvedélyesebb szociográfiát.

Ebben az irányban nyújtott útbaigazítást az Igaz Szó értékes tanácskozása.

Herédi Gusztáv

Kortárs igény és lehetőség

Ha egy színész vagy előadóművész megelégszik az intézmény, a rendező által ráosztott szereppel, ha nincs meg-megújuló igénye — a feladatokon túl — az önmegfogalmazásra, ez a passzív magatartás művészi fejlődésének is előbb-utóbb akadályává válik. Mondhatná valaki, hogy az elfajta okoskodás gondolkodóba ejtheti a fiatait, de a kialakult művészegénységnek nincs szüksége az ilyenszerű állandó készenléti állapotra, az önmagával és a közönséggel való állandó szembesülésre. A saját lehetőségeinek, tehetségének csúcására ért művészeknek valóban nincs, de hadd tegyem hozzá, a színművészet története eléggé bizonyítja, hogy az igazi művészegénység még a búcsú-felleptén is, a legutolsó előadáson is képes újat, másat mondani, az eljátszandó szerephez még valamit hozzáadni.

Minél több a szembesülési lehetőség, az új szerep, annál megbízhatóbb az önkontroll, és annál gyorsabban válik a színész interpretálóból valóban teremtő művésszé. A szembesüléshez az évi repertoárból kikerülhető öt-hat szerep nem túlságosan sok a készenléti állapot megteremtéséhez, ébrentartásához. Ezért mondható szerencsésnek a művész szempontjából is, ha előadóművészi produkciókra is vállalkozik, ha nem sajnálja a többletfáradtságot, ha a lépten-nyomon érzékelhető elvárásokra megfelelő válogatással törekszik felelni. Az irodalmi műsorok közönsége mindig hálás gyülekezet, hiszen épp azokból verbuválódik, akik a művész által összeállított műsort közel érzik magukhoz. Ezért oly meleg a stúdióelőadások, irodalmi műsorok légköre.

Az elmúlt négy-öt év alatt ilyen vonatkozásban is jelentős kezdeményezések voltak Nagyváradon. Országos visszhangot váltottak ki Varga Vilmos műsorai (Maszek ballada; Nézz vissza nevetve; Én, François Villon), F. Bathó Ida és Kakuts Agnes balladaestje (Csak tiszta forrásból), Kiss Ildikó összeállításai (Anna-levelek; Hajnalkurjantás Várad piacán), Hajdú Géza és Wellmann György (Arany—Petőfi levelezésének fölleventtése), F. Bathó Ida nagyváradi költőket (Fábián Sándort, Horváth Imrét, Tóth Istvánt) megidéző műsora. S tegyük mindehhez hozzá, hogy volt néhány sikeres próbálkozás „kamara“-darabok előadásával is.